

กรุงเทพฯ เมืองที่ไม่เคยหลับกับโลกไร้ถ่านหิน

14

ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาข้าพเจ้าครวญครวญหรือ โสที่ ผู้คนออกจากผืนดินทำกินเดิม ทั้งเรื่องของปู่คออี้ โรงไฟฟ้า ถ่านหินอำเภอเทพา การจับจองที่ดินทำกินของผู้คนบน ม่านหมอกสูงชัน นอกจากนั้นแล้วยังเป็นการรุกรานวิถีชีวิต-วัฒนธรรมของคนในพื้นที่ รวมถึงชาวควรวการปลูกสร้าง บ้านพักตุลาการเชิงดอยสุเทพ กรณีทั้งหลายที่กล่าวมานั้นยังมีนัยทางการเมืองแฝงเร้นอยู่ด้วย อาทิ การจัดระเบียบชุมชนบนเขา ลิงแควล้อม และผลประโยชน์จำนวนมหาศาลเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ในที่นี้จะกล่าวถึงการรุกรานเข้าไปยังพื้นที่ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเชื่อของคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการหาขอยาบนผืนแผ่นดินเดียวกับบรรพบุรุษเคยพึงพิง การออกเรือหาปลาเพื่อเลี้ยงชีพ แน่นนอนว่ารวมถึงความเชื่อหลากหลายที่มีต่อพื้นที่นั้นๆ ในอย่างสุดท้ายนี้จะเห็นได้ชัดในกรณีของหมู่บ้านป่าแห้ง ที่รัฐบาลเหยียบย่ำความรู้สึกของชาวเชียงใหม่ และอาจเรียกว่าเป็นการทำลายความศักดิ์สิทธิ์ของครูบาศรีวิชัยและวิถีธรรมชาติที่ชาวเชียงใหม่เคารพรักรังที่พื้นที่นั้นชาวเชียงใหม่ก็ได้ให้ความสำคัญมาตั้งแต่แรก แต่ก็กลับปกป้องไว้ราวกับเป็นบ้านของตน (ไม่แม้แต่เปิดโอกาสให้ผู้คนตามที่สูงชันได้ดำเนินวิถีชีวิตในป่าแห่งนี้ด้วยซ้ำไป)

กระแสนวนศิลปะและสิ่งแวดล้อมถูกพัดพามาจากทวีปตะวันตก ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1960 และต้นทศวรรษ 1970 จนสายธารดังกล่าวจึงเคยฝั่งสุดแดนประเทศอุษาคเนย์ แม้ส่วนใหญ่จะเป็นเพียงปัญหามลพิษ เสียง อากาศ ชยะ ความแห้งแล้งของผืนดินทางอีสานทิศ ความสกปรกของสายธารน้ำ และแน่นอนว่าไฟก็สั่นแต่เพียงพื้นที่ในเมืองกรุงเป็นส่วนใหญ่ รวมไปถึงการนำเสนอต่อเฉพาะกลุ่มชาวกรุงด้วย แต่ปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้นมิได้จำกัดวงอยู่เพียงแต่อาณาบริเวณของเมืองหลวงหรือในห้อง white cube ตามหอศิลป์ พิพิธภัณฑ์ ผลลัพธ์ของการถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก แนวคิดศิลปะและสิ่งแวดล้อมผ่านผลงานสร้างสรรค์ดังที่ได้กล่าวมา ได้ปรากฏให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมในเมืองหลวงซึ่งเป็นที่พุ่มพักปัญหาอันป่วยไข้ที่ยังคั่งค้าง มิได้ช่วยให้เกิดประโยชน์ใดผลอันใดมากไปกว่าเสียงปรบมือแช่ชองอินเดีย หรือเม็ดเงินจากธุรกิจศิลปะที่เติบโตขึ้น นี่ก็เป็นที่แสดงให้เห็นแล้วว่า การนำผลงานสร้างสรรค์แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมาจัดแสดงในพื้นที่ปิดอย่าง Gallery, Museum มิได้ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวมากเท่าที่ควร

กลุ่มศิลปินที่จัดการแสดงผลงานสร้างสรรค์ในนิทรรศการ “โลกไร้ถ่านหิน” ได้ตระหนักถึงผลกระทบและภัยร้ายแอมแฝงที่มาพร้อมกับโรงไฟฟ้าถ่านหิน ซึ่งเป็นหนึ่งในสาเหตุของการเสียชีวิตจากโรคทางระบบประสาท ทางเดินหายใจ หอบหืด โรคหัวใจ เป็นสาเหตุสำคัญของมะเร็งด้วย นอกจากนั้นโรงไฟฟ้าถ่านหินยังเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมรอบตัวเหมืองและโรงไฟฟ้า ทั้งดิน น้ำ และอากาศ ที่อยู่ในกระบวนการผลิตไฟฟ้าจากถ่านหินต่างก็จะได้รับมลพิษปนเปื้อน อีกทั้งยังปลดปล่อยสารพิษมหาศาลไปในรัศมีไกล ชุมชนที่อาศัยอยู่โดยรอบโรงไฟฟ้าต่างได้รับผลกระทบในชีวิตประจำวัน ทั้งทางสุขภาพและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และสิ่งที่สำคัญนอกเหนือจากผลกระทบด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมคือ การที่ทำให้วิถีชีวิต-วัฒนธรรมของผู้คนในพื้นที่ที่อาศัยอยู่ถูกกลืนกิน-ทำลายและอาจเลือนหายไปในอนาคต เหตุนี้พวกเขาจึงออกมาเล่าเรื่องราวอันเป็นสิ่งที่น้อยคนจะใส่ใจ ซึ่งเราทุกคนต่างก็หวงแหนวัฒนธรรมของตนกันทุกผู้-นาม กลุ่มศิลปินทั้งสิ้น 7 คน โดยประกอบด้วย จิตติมา ผลเสวก, สมพงษ์ ทวี, ชิตะวา มุนินโท, สาธิต รัชชาศรี, วิษุธร ตั้งไพบูลย์, วิชัย จันทวโร, จุมพล อภิสุข จะเห็นได้ว่าคือกลุ่มศิลปินที่เป็นผู้บุกเบิกและคลุกคลีในแนวทางของศิลปะการแสดงสดในบ้านเมืองนี้ นอกจากการแสดงผลงานศิลปะจัดวางแล้ว ในวันเปิดการแสดงงานยังสามารถรับชมศิลปะการแสดงสดที่พวกเขาช่าของ ผลงานทั้งหลายแหล่งที่มีให้ได้รับชมกัน ณ ทองหล่อ นั้น เป็นผลสะท้อนที่ออกมาจากอารมณ์ ความรู้สึกที่ได้ไปสัมผัสผู้คนในชุมชนที่ได้รับผลกระทบ (หากมีการจัดตั้งโรงไฟฟ้าถ่านหิน) โดยกลุ่มศิลปินได้ทำการสืบค้น ลงพื้นที่ พบปะผู้คนอย่างมาก หน้าหลายตา รวมไปถึงกลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาไวย ประเด็นเหมืองถ่านหินนี้ได้รับความสนใจมากขึ้นจากการได้รับข่าวคราวของการชุมนุมประท้วงของผู้คนในชุมชนที่ไม่ต้องการโรงไฟฟ้าเนื่องจากก่อมลพิษ และต้องอพยพย้ายถิ่นพำนักเดิมของตนไปมากกว่า 20,000 ครัวเรือน ในระยะ 5 กิโลเมตรจากตัวโรงงานไฟฟ้า ยังรวมไปถึงปัญหาการจอดเรือที่ส่งผลกระทบต่ออาชีพหลักของคนในพื้นที่ แน่นนอนว่ามีทั้งผู้คัดค้านและผู้ที่จะเห็นด้วยกับการจัดตั้ง เพราะอย่างที่เรทราบทันทีว่าภูมิภาคตอนใต้ของประเทศไทยนั้นเกิดไฟดับบ่อยครั้ง และมีพลังงานไฟฟ้าไม่เพียงพอต่อการใช้งานของผู้คนในภูมิภาคดังกล่าว

นิทรรศการ โลกไร้ถ่านหิน ณ WTF Gallery & Café นั้น

เป็นการจัดแสดงผลงานศิลปะร่วมสมัย ที่มีทั้งผลงานหลากหลายรูปแบบ ศิลปะการจัดวาง (Installation art), วิดีโอบันทึกศิลปะการแสดงสด (Video Performance), บทกวี (Poem), วิดีโออาร์ต (Video Art) ยังมีศิลปะการแสดงสด (Performance) และเวทีเสวนาในหัวข้อเมืองถ่านหินในวันเปิดนิทรรศการอีกด้วย สามารถพบงานศิลปะการจัดวางได้ตั้งแต่เริ่มก้าวเท้าขึ้นสูบันไดชั้นแรกเลยทีเดียว

โดยชิ้นแรกที่พบนั้นเป็นผลงานของ **ชิตะวา มุณินโท** ที่ได้นำวัสดุตั้งแต่ปลาแห้ง ถูพลาสติก รองเท้า ก้อนกรวด ขวดเหล้า ซึ่งถูกโยนโยด้วยสายยางจากหน้าฉากสำหรับช่วยหายใจ เปรียบดั่งลมหายใจของคนในพื้นที่ที่อาจจำเป็นต้องใช้เครื่องช่วยหายใจในทุกแง่มุม ตั้งแต่การได้รับข้อมูลข่าวสารที่จำเป็น ไปจนถึงการทำนายผลลัพธ์ของการก่อตั้งโรงงานไฟฟ้าเหมืองถ่านหิน มีทั้งการเปรียบเทียบของชาวเรือเป็นดั่งการกักกวมวิถีชีวิตของผู้คน, ผลงานที่สื่อถึงการถูกแขวนคอและความตาย, เหล้าสัตว์น้ำที่ป่วยไข้ ในช่วงของศิลปะการแสดงสด ศิลปินได้นำข่าวสารมาสาธิต ป่าทั้งตนเองและผลงานอย่างรุนแรง ฉับพลัน รวมถึงการกู้ออนอนเล่นดนตรีที่กลั่นออกมาจากความรู้สึกของศิลปินอย่างโคกเค็ร่า เลื่อนไหลไปตามพื้นทางเดินของห้องจัดแสดงงานตามแบบฉบับของเขาเองอีกด้วย

ถัดมาจากผลงานศิลปะจัดวางตรงชั้นบันไดแล้ว จะได้พบกับผลงานสร้างสรรค์ของ **สมพงษ์ ทวี** ซึ่งเป็นบทกวี โดยทำการเขียนบทกวีให้เป็นดั่งผลงานภาพวาดและนำกระจกไปติดตั้งไว้ นอกจากนี้ผู้ชมจะได้อ่านบทกวีแล้วยังได้สำรวจตนเองผ่านการจัดจ้องอยู่กับกระจกที่เขาเตรียมไว้ และการแสดงสดของเขาในครั้งนี้ยังเป็นการร่ายบทกวีแห่งความระทมใจ ระคนไปกับเสียงสะอึกสะอื้นและเสียงกู่ก้องโกรธาอย่างเกรี้ยวกราด หนักหน่วงตลอดช่วงเวลาการแสดงสด

ในชั้นเดียวกันนั่นเอง ยังมีผลงานของ **จิตติมา ผลเสวก** ที่นำเสาชองเรือหลากหลายมาติดตั้งไว้เป็นทรงสามเหลี่ยมซึ่งองหลายสีนั้นอาจเป็นตัวแทนของความอุดมสมบูรณ์ที่นำอยู่ปลายยอด ส่วนเสาที่เหลือนั้นเป็นธงสีดำ อาจสื่อถึงความตายของอาชีพการประมงที่ล่อลึงวิถีชีวิตคนในพื้นที่และกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งมีความยากลำบากในการจอดเรือที่ท่าเทียบแต่เดิม เนื่องจากมีเรือยักษ์มาเบียดบังกลุ่มเรือของชาวประมงท้องถิ่น (เรือใหญ่นั้นจะทำการบรรทุกถ่านหินอีกสองชนิดเพื่อเป็นเชื้อเพลิงในการเผาถ่านหินต่ออีกทีหนึ่ง-ซึ่งสั่งมาจากประเทศในเขตภูมิภาคเอเชีย) รวมไปถึงการหลุดลอดของคราบน้ำมันจากการจอดเรือใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อกับเหล่าสัตว์น้ำ ก็จะเป็นผลต่อเนื่องทำให้จำนวนสัตว์น้ำนั้นลดลง จนอาจเป็นผลให้วิถีชีวิตของชุมชนเปลี่ยนไปอย่างฉับพลัน นอกจากนี้ยังมีวิดีโอศิลปะการแสดงสดของศิลปินฉายอยู่ที่ผนังห้องอีกชั้นหนึ่ง

เมื่อขึ้นมาถึงชั้นที่ 2 ของห้องจัดแสดงผลงานศิลปะแล้ว จะได้สัมผัสกับการรับรู้ทางกลิ่นที่แพร่กระจายไปทั่วห้อง จะด้วยเหตุของศิลปินเองหรือกลิ่นที่ติดมากับวัสดุในการสร้างสรรค์ผลงานก็มิทราบแน่ชัด แต่ที่แน่ๆ มีกลิ่นบางอย่างที่ทำให้รู้สึกถึงการใช้แรงงานคูล้งไปทั่วห้อง เมื่อขึ้นมาแล้วจะได้พบกับผลงานของ **วิชัย จันทร์วาวโร** ที่นำถ่านหินสีดำด้านมาวาด-ซึ่ง-ตวงกับผลผลิตทางการเกษตร แม้จะมีการขึ้นในด้านารประเมินคุณค่า แต่จนแล้วก็ได้จำกัดการให้ความหมายว่าสิ่งใดนั้นมีค่ามากกว่ากัน โดยตาซึ่งมิได้มีการโอนเอนไปด้านใดด้านหนึ่งอย่างชัดเจน แต่ละตาซึ่งมีการโอนเอนไปไม่เท่ากัน และศิลปินยังได้นำเรื่องราวที่ตนประสบพบเจอจากการลงพื้นที่มาบอกเล่าให้ผู้เข้าชมงานได้สัมผัสรับฟังผ่านวิธีการของศิลปะการแสดงสด (Performance art) ด้วย

ในห้องเดียวกันนั่นเองมีผลงาน **สาธิต รัชชาศิริ** นอกจากผลงานวิดีโอที่บันทึกการแสดงสดของศิลปินในช่วงเวลาที่ฝนเทกระหน่ำมาให้เห็นพชมกันแล้ว ยังมีผลงานศิลปะการจัดวางที่น่าอัศจรรย์มาซึ่งไว้ ตรงกลางนั้นเป็นร่างเงาของบุคคลที่ใส่ผ้าคลุมคล้ายการสยายปีกแต่มีได้โผบิน เป็นความกำกวมที่ให้ความรู้สึกเหมือนกับแสงไฟที่สาดส่องผ่านผ้านั้นอย่างเลื่อนราง ในช่วงของศิลปะการแสดงสดนั้น ศิลปินได้ทำการเพ่งมองไปยังดวงไฟเทียนไข ทำให้มีอาจเดินไปด้วยความรวดเร็ว เป็นดั่งแสงแห่งความหวังที่จะดับเมื่อไหร่ก็มิอาจทราบได้ โดยศิลปินได้ทำการเปรียบเทียบกับการใช้เทคโนโลยีของไฟฟ้าผ่านการใช้กระบอกไฟฉายเปิด-ปิดด้วยความรวดเร็ว ฉับพลัน สาดส่องไปยังผลงานและเครื่องโทรทัศน์ที่แสดงผลงานวิดีโอ เพื่อนำเสนอแง่มุมที่หลากหลายทางความหมายของพลังงานไฟฟ้าที่เราใช้กันอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน

มาถึงผลงานสร้างสรรค์ชุดสุดท้ายที่จะแสดงยังบริเวณชั้น 2 เป็นผลงานของ **วิษณุกร ตั้งโพธิ์** ที่อยู่ในรูปแบบของวิดีโออาร์ต และยังมีภาพแขวนผลงานในรูปแบบของศิลปะจัดวาง นำเสนอเรื่องราวการเดินทางของเหมืองถ่านหิน และการชุมนุมคัดค้านการก่อตั้งโรงไฟฟ้า โดยพูดถึงการเดินทางเริ่มจากที่จังหวัดสงขลา จังหวัดกระบี่ ชำมน้ำข้ามทะเล ท้องฟ้าจนมา

บรรจบยังจุดเดิม ซึ่งอาจสื่อได้ถึงการพัฒนาเทคโนโลยีของโลกที่ไม่เคยหยุด
นิ่ง แต่ที่ประเทศไทยเองยังไม่สามารถหลุดออกไปจากวงเวียนของความ
เป็นเหมือนถ้ำกันหินได้ ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้คนในชุมชนอย่างจริงแท้ โดย
ศิลปินได้เสนอประโยคที่ว่า เมื่อผู้คนรวมพลังออกมาประท้วงรัฐบาล นั้น
หมายความว่าประเทศกำลังมีปัญหาบางอย่าง ที่รัฐไม่ยอมที่จะรับฟังและ
แก้ไข ผลงานชุดนี้จึงเป็นเสมือนตั้งการตะแบงเสียงให้กับผู้คนที่แหกปากกัน
จนคอแทบแตกกันไปหมดแล้ว ก็ยังไม่มีผู้ใดมาเหลียวแล

จุดประสงค์ของการแสดงผลงานศิลปะสร้างสรรค์ และเวทีเสวนา
ในครั้งนี้มิได้มีเป้าหมายเป็นแรงสนับสนุนแก่ผู้ที่ไม่ต้องการโรงไฟฟ้า
ถ่านหินเพียงฝ่ายเดียว แต่เป็นการนำเสนอแง่มุมที่เป็นผลกระทบต่อผู้
คนในชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ที่รักลาโว้ยแห่งเกาะลันตา รวมถึงเรียกร้อง
ให้มีการเผยแพร่ทั้งสองแง่มุมอย่างจริงจัง ตรงไปตรงมา เป็นธรรมให้
ผู้คนในพื้นที่ และอาจรวมถึงผู้ที่สนใจในเมืองกรุงนี้ได้รับทราบ เพื่อที่จะ
สามารถเป็นหนทางให้ผู้คนในชุมชนที่จะได้รับผลกระทบจากการก่อสร้าง
โรงไฟฟ้าพลังงานถ่านหิน ณ จังหวัดกระบี่ ได้เลือกสิ่งที่คุณต้องการและ
สิ่งที่คุณไม่ต้องการได้อย่างแน่วแน่ มั่นใจ

เมื่อเสพชมผลงานศิลปะอันหลากหลายรูปแบบแล้ว ผู้ชมจะได้
รับผลพวงทางอารมณ์ของศิลปินทั้ง 7 ซึ่งหากตีความจากผลงานในภาพ
รวมแล้วย่อมสามารถตีความเป็นผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการจัดตั้งโรงไฟฟ้า
พลังงานถ่านหิน แน่แน่นอนว่าผลงานศิลปะทั้งหลายแหล่งที่จัดแสดงทั่วๆ ไป
นั้นล้วนเป็นชุดข้อมูลที่เป็นตั้งการชี้นำในระดับหนึ่งอยู่แล้ว เมื่อพิจารณา
จาก concept ของนิทรรศการ ก็สอดคล้องไปกับการทำงานอันสอด
ประสานกันระหว่างผลงานศิลปะจัดวางและศิลปะการแสดงสด เพียง
แต่ว่าพื้นที่ทองหลอนนั้นมีได้มีไฟดับ และตัวเมืองกรุงเทพฯ ที่ขึ้นชื่อว่า
เป็นเมืองที่ไม่เคยหลับใหล ก็ย่อมเป็นไปได้ยากที่จะมีเหตุการณ์ดังกล่าว
(ยกเว้นก็แต่ เมื่อไม่นานมานี้ที่มีเหตุการณ์จากโรงไฟฟ้าที่ลาวมีปัญหา จึง
ทำให้เกิดไฟดับทั่วกรุงเป็นเวลากว่า 30 นาที) ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า
กลุ่มศิลปินจะจัดแสดงผลงานทั้งหมดทั้งมวลในพื้นที่ของผู้ที่ได้รับผล
กระทบมากกว่าจะจัดตั้งอยู่ในใจกลางเมืองที่ไม่ได้มีการประสบปัญหาตั้ง
ที่วามา นั้นยังไม่รวมถึงเรื่องที่ว่า ศิลปะการแสดงสดควรอยู่ที่สาธารณะ
มากกว่าการแสดงในห้องสี่เหลี่ยมสีขาว

นอกเหนือจากเรื่องของพื้นที่แล้วนั้น ผู้เขียนคิดเห็นว่า งานแสดง
นิทรรศการกลับไม่สามารถเสนอแนวทางเลือกของพลังงานอื่นใด ไม่ว่าจะเป็น
เป็นพลังงานนิวเคลียร์ หรือพลังงานแสงอาทิตย์ที่ต้นทุนต่ำ (แม้จะไม่เสถียร
แต่ก็ไม่ต้องแลกด้วยวิถีชีวิต-วัฒนธรรมที่จะต้องสูญหายไป) มีเพียงความ
หมายของโลกไร้ถ่านหินเท่านั้นที่ยังคงชัดเจนจะยิ่งกว่าพลังงานไฟฟ้าที่โหล
เวียนอยู่ในประเทศไทยขณะนี้ ความหมายเหล่านั้นก็ยังคงปฏิบัติหน้าที่ของมันอยู่
ในผลงานศิลปะแต่ละชิ้นในนิทรรศการครั้งนี้ งานเสวนาก็มิได้น้อยหน้าไป
กว่าการแสดงผลงานศิลปะ ซึ่งมีได้มีช่วงที่ถาม-ตอบอย่างจริงจัง นั้นทำให้
ควรเรียกว่า แดงการณมากกว่าที่จะเรียกว่าการเสวนาที่ทำให้ผู้คนที่เข้า
ร่วมมีการปฏิสัมพันธ์ แม้ว่าในขณะนั้นเองผู้ถามท่านหนึ่ง (แม้จะเป็นการ
ป่วนหรือไม่ก็ตาม เมื่ออยู่ในพื้นที่ของการเสวนาแล้วก็มีสิทธิ์ที่จะแสดงความคิดเห็น
เมื่อถึงเมื่อถึงเวลา เช่นช่วงถาม-ตอบ) จะมีได้เห็นด้วยกับการที่โลกจะไร้
ถ่านหิน แต่ก็มิได้หมายความว่าเขาผู้นั้นไม่ได้มีสิทธิ์ที่จะแสดงความคิดเห็น
เพราะเนื่องจากเป็นเวทีเสวนา การณ์นั้นเองจึงอาจเห็นเป็นได้ว่าความ
หมายทางอารมณ์อาจมีคุณค่ามากกว่าเหตุผลในนิทรรศการนี้ อย่างไรก็
แล้วแต่ ผู้เขียนยังคงคิดว่าผลงานนิทรรศการนี้เป็นผลลัพธ์จากทำงานหนัก
ของกลุ่มศิลปิน และเป็นเรื่องน่าสนที่จะนำเอาศิลปะมาเล่าเรื่องของสิ่ง
แวดล้อมอย่างจริงจัง เพียงแต่อาจผิดสถานที่เท่านั้นเอง.

ข้อมูลประกอบการเขียน

บทภาษณ์จาก Coal: The dirty business. WTF Gallery & Café
News.thaipbs.or.th/content/265949

En.wikipedia.org/wiki/Environmental__art
meetthinks.com/14944-2

greenpeace.org/seasia/th/news/blog1/blog/52033

greenpeace.org/seasia/th/campaigns/climate-and-energy/coal
thaipost.net/main/detail/10476

กฤษกร วังษ์วิลาส

<https://www.tcijthai.com/>

news/2018/7/article/8119